

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ В БЪЛГАРИЯ

*Димо Атанасов
Росица Белухова-Узунова
Крум Христов
Аграрен Университет- Пловдив*

SOCIO-ECONOMIC DIMENSIONS OF REGIONAL DIFFERENCES IN BULGARIA

*Dimo Atanasov
Rositsa Beluhova-Uzunova
Krum Hristov
Agricultural University-Plovdiv*

DOI: <https://doi.org/10.36997/ARA2021.213>

Резюме

Регионалните диспропорции са тема на редица дискусии в рамките на страните-членки на ЕС. Целта на настоящето изследване е на базата на анализ на ключови социално-икономически индикатори, да се изведат основните тенденции в регионалното развитие на България и да се формулират изводи и препоръки по посока преодоляване на предизвикателствата, свързани с регионалните дисбаланси. Проучването констатира сериозни междурегионални диспропорции, които влияят върху качеството на живот и влизат в противоречие с възприетият на европейско ниво стремеж към сближаване и постигане на балансиран и устойчив икономически растеж. С цел преодоляване на тези предизвикателства е необходимо оптимизиране на инструментите на кохезионната и регионална политика в България. В тази посока е важна по-добрата координация между секторните политики и по-добро взаимодействие и интеграция между държавните и местните органи на управление.

Ключови думи: регионални диспропорции; устойчиво развитие; конвергенция
JEL Класификация: J17, R58

Abstract

Regional disparities are the subject of various discussions in the EU Member - States. The aim of this study is, on the basis of analysis of main socio-economic indicators, to observe trends in the regional development of Bulgaria and to draw conclusions and recommendations associated with overcoming regional imbalances. The study indicates serious regional differences that affect the quality of life and do not correspond with the European Union approach of convergence and balanced and sustainable economic growth. In order to overcome these challenges, it is necessary to optimize the implemented instruments of cohesion and regional policy. In this regard higher coordination between sectoral policies and better interaction and integration between government and local authorities should be achieved.

Keywords: regional disparities; sustainable development; convergence
JEL Classification: J17, R58

Въведение

Регионалните дисбаланси са тема на редица дискусии в рамките на страните-членки на ЕС. Въпреки предложените мерки и политики от страна на Европейската комисия, се констатира наличието на висока степен на социално-икономически и демографски различия между отделните райони. (Iammarino et.al. 2019, Csehne Papp et.al. 2012). В България регионалните и вътререгионалните дисбаланси остават сериозно предизвикателство, като въпреки усилията насочени към икономическо, социално и териториално сближаване, диспропорциите продължават да влияят върху качеството на живот и възпрепятстват устойчивия икономически растеж.

Целта на настоящето изследване е на базата на анализ на ключови социално-икономически индикатори, да се изведат основните тенденции в регионалното развитие на България и да се формулират изводи и препоръки по посока преодоляване на предизвикателствата, свързани с регионалните дисбаланси.

Изследването се базира на данни от Евростат и Националния статистически институт. Анализът е проведен на основата на съществуващото административно-териториално делене на България и формираните статистически райони. След присъединяването на страната към ЕС, областите в България са групирани в шест статистически райони, съгласно Регламент (ЕО) №176/2008г.

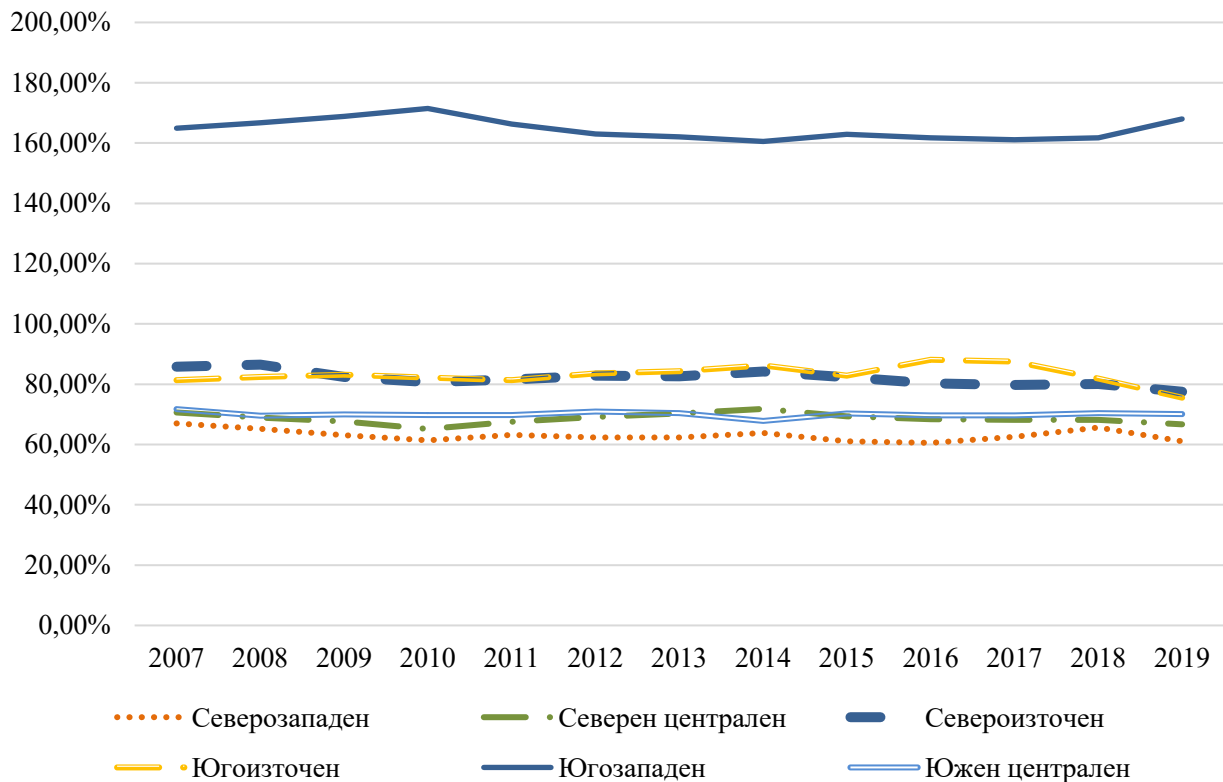
Социално-икономически измерения на регионалните различия в България

Брутният вътрешен продукт е ключов индикатор, свързана с икономическото развитие и растеж (Zlatinov, 2018). Фигура 1 представя БВП на глава от населението в регионите на планиране в сравнение с показателя на национално ниво. В тази връзка трябва да се отбележи, че през програмния период 2014-2020 г. почти една трета от общия бюджет на ЕС е била ориентирана към политиката за сближаване и конвергенция (Европейска комисия, 2019). Целта на Съюза е постигана на сближаване и преодоляване на диспропорциите в регионалния икономически растеж.

По данни на НСИ и Евростат за периода 2013-2019 г. БВП на човек от населението в България расте малко по-бързо в сравнение със средните за ЕС стойности. Въпреки констатираните благоприятни тенденции, всички райони на планиране в България, с изключение на Югозападния регион, остават на последно място в ЕС на база този

индикатор. От друга страна трябва да се отбележи, че има значително намаление на населението в отделни райони на планиране, което обаче не води до повишаване стойностите на БВП.

В Югозападния район, БВП на човек от населението е с над 69% по-висок от средното за страната. На другия полюс е Северозападния район, който генерира едва 65% в сравнение с индикатора на национално ниво.

Източник: Национален статистически институт, 2007-2019

Фигура 1. БВП на човек от населението в районите за планиране (България = 100 %)

На база на данните може да се направи извод, че въпреки наличието на мерки по линия на отделни фондове на ЕС, България не успява да се възползва предложената подкрепа и да постигне заложените цели. Констатирани са значителни проблеми в по-голяма част от районите на страната. Ресурсите и производственият капацитет са концентрирани предимно в област София, докато останалата част от страната изостава по ключови показатели и трудно може да достигне нивата на София-град.

Освен наблюдаваните междурегионални различия, се формират и вътрешно регионални различия, на които се дължат колебливите резултати на Южен Централен и Югоизточен регион. Във всеки регион се формират области, които са центрове на икономически растеж и територии в периферията с ниско икономическо развитие.

Друг интересен индикатор е коефициента S80/S20. Индикаторът S80 / S20 е мярка за неравенството в разпределението на доходите. Изчислява се като съотношение на общия доход, получен от 20% от населението с най-висок доход (най-горния квинтил) към този, получен от 20% от населението с най-нисък доход (долния квинтил). Като база за анализа се използва еквивалентния разполагаем доход. (EU statistics explained).

На база на данните могат да се направят няколко важни извода. На първо място, наблюдава се увеличаване на доходното неравенство в страната. Въпреки макроикономическата стабилност през периода не се констатира положителна тенденция на сближаване.

В ЕС се регистрира липса на динамика в коефициента, докато в страната има значително по-големи вариации. На база на резултати може да се обобщи, че в България увеличението на доходите е по-силно изкривено към горните квинтили на населението, отколкото в ЕС-27.

Таблица 1

Коефициент S80/S20 (2011-2020)

Райони	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
България	6.5	6.1	6.6	6.8	7.1	7.7	8.2	7.7	8.1	8.0
Северозападен	6.7	6.3	5.4	6.0	6.5	7.3	7.1	7.6	7.6	8.5
Северен централен	6.5	5.3	4.6	5.4	4.8	5.1	6.0	6.8	6.5	5.9
Североизточен	6.4	6.1	5.8	6.4	7.3	8.2	7.5	6.2	6.7	6.0
Югоизточен	6.7	7.4	7.3	7.3	6.5	7.4	9.4	6.2	7.7	8.1
Югозападен	5.6	5.4	6.1	6.1	6.8	7.2	8.2	8.5	9.1	8.5
Южен централен	5.4	5.5	7.0	6.9	7.0	7.9	7.7	6.7	6.9	6.5
ЕС-28	5.0	5.0	5.1	5.2	5.2	5.2	5.0	5.1	5.0	5.1

Източник: Евростат

Увеличаващото се неравенство е индикация, че доходите на бедните нарастват в по-малка степен спрямо тези на по-богатите и вероятността от социален натиск се увеличава (Гунов, Узунова, 2018). На второ място, съществуват сериозни междурегионални различия. Неравенството се задълбочава и на регионално ниво, като най-значими са разликите в Югозападен и Северозападен район. Следователно въпреки по-високите темпове на растеж в Югозападния район, в областите на региона също се констатира сериозни дисбаланси. Наблюдава се нарастване на благосъстоянието, но то е неравномерно и концентрирано предимно в София-град.

Резултатите от анализа ясно очертават значимите предизвикателства свързани с подходното неравенство в България, които в периода след присъединяването на страната към ЕС не успяват да бъдат решени. Високите нива на подходно неравенство повишават сериозно риска от социално изключване, който е свързан с редица неблагоприятни последици, възпрепятстващи балансираня и устойчив растеж.

В тази насока друг важен показател, свързан с развитието на районите, е рискът от бедност и социално изключване (Shishkova, 2017). Той е в основата на постигане на целите за устойчиво развитие, заложи от Организацията на обединените нации (United Nations, 2015).

На база на преглед на данните за периода 2009-2019 може да се констатира намаляване на риска от бедност и социално изключване в България с 13,7 процентни пункта. Основните причини за тази тенденция са свързани с макроикономическата стабилност и откриващите се нови възможности за заетост. Въпреки постигнатите успехи в тази насока, България остава далеч от средните за ЕС нива.

На регионално ниво намалението е най-сериозно в Северния централен район (21 процентни пункта) и Южния централен район (15,2 процентни пункта). От друга страна, могат да се очертаят сериозни регионални различия. В Северна България, и особено Северозападен район, бедността и риска от социално изключване остават значим социално-икономически проблем. Единствено в Югозападния район са регистрирани близки до средноевропейските нива на индикатора.

Таблица 2

Риск от бедност и социално и изключване (% от населението)

Райони	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Северозападен	53.0	53.3	53.9	52.6	52.8	46.1	44.8	46.0	46.7	44.4	41.2
Северен Централен	56.3	58.7	59.5	53.9	48.4	43.7	44.9	44.3	41.6	31.7	35.0
Североизточен	45.0	52.7	52.1	51.0	53.4	45.6	48.3	44.1	42.7	37.3	34.3
Югоизточен	47.8	51.1	53.2	56.7	51.1	41.2	42.5	42.4	40.1	34.2	36.5
Югозападен	33.8	36.9	37.4	39.1	37.1	28.6	30.0	30.1	29.3	23.0	22.6
Южен Централен	52.5	54.3	51.6	52.6	54.2	46.9	48.6	46.2	43.8	37.9	37.3
България	46.2	49.2	49.1	49.3	48.0	40.1	41.3	40.4	38.9	32.8	32.5
ЕС-28	23.3	23.8	24.3	24.8	24.6	24.8	24.4	23.8	23.5	22.4	21.8

Източник: Евростат

Друг важен момент, който трябва да се отбележи е, че според данни на Евростат процентът на населението в риск от бедност е 47,4% в българските селски райони, с повече от 23 процентни пункта по-висок от ЕС-28 (23,7%). Безработицата, ниските доходи, ниското ниво на образование и изключването от пазара на труда са ключови фактори за наблюдаваните тенденции.

Анализът ясно подчертава контраста в развитието на Югозападния регион, в частност София и останалите части на страната. Резултатите от проучването показват, че значителна част от територията на България не успява да реализира икономическия си и производствен потенциал.

Диспропорциите между районите на планиране, както и сериозните вътрешнорегионални различия възпрепятстват внедряването на иновации и нови технологии, развитието на нови модели на кръгова и биоикономика, които биха могли да допринесат за постигането на зелен и устойчив икономически растеж. В тази връзка е необходимо да се обмислят възможностите за преодоляване на сериозните дисбаланси в териториалното развитие чрез прилагането на нови подходи за регионално развитие (Hodge, Midmore, 2008, Ivanova, 2011, Georgiev, Roycheva, 2017).

Изводи и препоръки

На база на анализа могат да се направят следните *изводи*:

- Регистрирани са чувствителни различия: между България и ЕС-28; между отделните региони в България и вътрешнорегионални различия.
- Наблюдава се значим контраст между Югозападния район и останалите части на България.
- Констатирани са сериозни диспропорции в разпределението на дохода, като подходното неравенство се засилва през последния програмен период.
- Неравномерното разпределение увеличава натиска в регионите с прекомерна концентрация на хора, инфраструктура и дейности. От друга страна, значителна част от селските райони остават с нереализиран икономически потенциал.

За постигане на устойчиво и балансирано регионално развитие е необходимо да се предприемат *мерки* по посока на:

- Приоритизиране на малките и средни предприятия (МСП), като подкрепа на този бизнес да се осъществи в действителност, а не само да бъде част от стратегиите на отделните министерства.

– Преминаване към подход и концептуална рамка, които отчитат специфичните нужди на районите чрез пренасочване на мерките към приобщаващ растеж и местни инициативи.

– Друг важен момент е увеличаване на финансирането и ролята на подхода ВОМР – водено от обществото местно развитие (ЛИДЕР), който може да подпомогне местните общности и да допринесе за по-балансирано регионално развитие.

– По-добра координация и интеграция между местни и национални институции по посока преодоляване на предизвикателствата.

– Изграждане на социален капитал, мрежи и координация на различни политики, насочено към конвергенция и балансирано развитие.

Използвана литература

1. Гунов, Т., Белухова-Узуновар Р., 2018, Подходното неравенство в България след присъединяването към Европейския Съюз, Научни трудове, т. LXI, кн. 2, 97-104
2. Национален статистически институт, Статистически годишници 2007-2020
3. Регламент (ЕО) №176/2008г.
4. Csehne Papp,I., Mikaczo, A, Adamičková, I., Turcekova,N., Hajos, L., 2012. "Regional Differences in the European Union in the Past and Nowadays," Acta Oeconomica et Informatica, Faculty of Economics and Management, Slovak Agricultural University in Nitra (FEM SPU), vol. 15(1), pages 1-5, March.
5. EU Statistics Explained Glossary (n.d.), Income quintile share ratio, Available at:https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Glossary:Income_quintile_share_ratio
6. European Commission, Eurostat regional Yearbook 2019 Edition, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019
7. Eurostat, Statistics on income, social inclusion and living conditions Available at :<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi010/default/table?lang=en> (Accessed 22/06/2021)
8. Eustat Statistics Division, Income quintile share ratio S80/S20 by NUTS 2 regions - EU-SILC survey Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_dil1_r&lang=en (Accessed 22/06/2021)

9. Georgiev, M., Roycheva, A., New institutional economics and methods for measuring the adaptation of Bulgarian agriculture. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 15, Suppl. 1, Pages 199-205, 2017
10. Hodge, I., Midmore, P., Models of Rural Development and Approaches To Analysis Evaluation And Decision- Making. *Economie rurale*, 307 , 23-38, 2008
11. Iammarino, S., Rodriguez-Pose, A., Storper, M., Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications, *Journal of Economic Geography*, Volume 19, Issue 2, March 2019, Pages 273–298, <https://doi.org/10.1093/jeg/lby021>
12. Ivanova, B., 2011, Property rights allocation in the current Bulgarian agricultural cooperatives, *Agricultural Sciences III* (5):47-52 ,doi: 10.22620/agrisci.2011.05.010
13. Shishkova, M. . Social Network Analysis of the Organizations Implementing Leader Approach in Bulgaria. *Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management*, Vol. 3, pp. 35-39, 2017
14. United Nations, 2015, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development
15. Zlatinov, D., Macroeconomic Challenges for the Transition to the Economy 4.0 in Bulgaria. *The Scientific Papers of the University of National and World Economy*, Issue 3, 2018, pp. 153–163

Информация за контакт с авторите:

Доц. д-р Димо Атанасов

Аграрен университет - Пловдив

e-mail: d.atanasov@au-plovdiv.bg

Гл. ас. д-р Росица Белухова-Узунова

Аграрен университет - Пловдив

e-mail: rosicab_uzunova@abv.bg

Гл. ас. д-р Крум Христов

Аграрен университет - Пловдив

e-mail: krumhristov@abv.bg